

ЗА ЕДИН ПРИНОС КЪМ ИСТОРИЯТА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО НЕМСКИ ЕЗИК В КРАЯ НА XIX – НАЧАЛОТО НА XX В.

Весела Белчева

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме. Представеното тук „Ръководство за начално изучаване на немски език за ученици от всички националности“ (*Leitfaden für den ersten Unterricht im Deutschen. Zum Gebrauche für Schüler aller Nationalitäten*) е достъпно за българската аудитория в края на XIX – началото на XX в., но е било по-популярно в общоевропейския образователен контекст, тъй като дава интересни лингводидактологически насоки за първите уроци по немски език. Изобилието от текстове и граматически правила обаче по-скоро показва, че авторите не са успели да се освободят напълно от догматиката на граматико-преводния метод и от стремежа към наизустяването на думи и правила.

Ключови думи: ръководство по немски език; история на чуждоезиковото обучение; европейски образователен контекст

В общия контекст на съвременната лингводидактологическа парадигма е добре известно, че „чуждестранните езикови системи въвеждат обикновено интернационализиран образ на езика, който предлагат за изучаване, и представят езиковата картина на света с помощта на съответните национални стереотипи и идеология“ (Veselinov 2019, p. 8). По онова време в българския образователен контекст присъстват предимно френски и немски език, като немският систематично се изучава също и в училищата с технологичен профил (вж. по-подр. Kozhuharov, Naimushin 2023, p.133).

Първите, макар и плахи опити за „отваряне“ на българската лингводидактология към световните тенденции се забелязват още в годините на българската възрожденска езикова ситуация (вж. по-подр. Йорданова 2024, с. 78 – 82) и се засилват през първите десетилетия на XX в.

Представеното тук „Ръководство за начално изучаване на немски език за ученици от всички националности“ (*Leitfaden für den ersten Unterricht im Deutschen. Zum Gebrauche für Schüler aller Nationalitäten*, 1901) е достъпно по онова време за българската аудитория, но е по-популярно в общоевропейския

образователен контекст в края на XIX и началото на XX в., тъй като дава интересни лингводидактологически насоки за първите уроци по немски език. Сред неговите автори Синес Алге и С. Хамбургер е също и Валтер Рипман (1869 – 1947) – професор по немски език и литература в *Queen's College London* и ключова фигура в историята на езиковото обучение в началото на XX в. (вж. McLelland 2012, p. 124). Идеализмът на Рипман изпъква в обръщението му към обучаемите по онова време: „Това, което искам първо да научите, е да мислите на чуждия език, докато почти спре да бъде чужд“. Най-силно влияние върху възгледите на Рипман оказват немският учен Вилхелм Витор (водеща фигура в реформаторското движение в езиковото обучение от края на XIX в., което се стреми да замени традиционния граматико-преводен метод с използването на говоримия език в класната стая) и швейцарският педагог Синес Алге, чиито реформаторски схващания формират философията на преподаване на Рипман (вж. пак там, с. 127). Валтер Рипман е привърженик на директния метод, като особено се застъпва за метода на преподаване на Алге, базиран на обучение чрез картини. Рипман апелира също за използване на подходящ език в класната стая, за да може чуждият език да се усвоява напълно естествено чрез назоваване на нещата, изобразени на картините (вж. пак там, с. 128). Според него изучаването на немския език е ключ към огромната съкровищница на немската култура и затова приоритизира мястото на чуждата култура в езиковото обучение, като цяло (вж. пак там, с. 136). За да осигури директна връзка с реалния живот, Рипман се обявява за интегрирането на различни реалии, на изкуството и литературата в обучението, като за своите лингводидактически цели използва също и стенописите на немския художник Адолф Хьолцел (1853 – 1934), най-вече за по-добро онагледяване на учебния процес.

В предговора към третото издание на Ръководството авторите уточняват, че то е получило голямо признание сред учителите по немски език във Франция, Белгия, Швейцария, Италия, Англия, дори в Япония и Америка (Alge, Hamburger & Rippmann 1901, III). Акцентът е поставен върху текстовете, ученето и повтарянето на думи, граматическите упражнения. Авторите подчертават още в увода, че са включили множество граматически упражнения, които да послужат за повторение и затвърждаване на най-важните граматични явления и правила (в т.ч. склонение на съществителните имена, падежи, местоимения, съюзи, предлози, неправилни глаголи, модални глаголи, времена на глагола, пряка и непряка реч). В този смисъл, Ръководството, въпреки заявените по-горе новаторски възгледи на Рипман, не успява да насочи вниманието на учещите към говоримия език. Това изобилие от текстове и граматически правила по-скоро показва, че авторите не са успели да се освободят напълно от догматиката на граматико-преводния метод и от стремежа към наизустяването на думи и логически правила, а крайната цел на обучението е учещият

да може самостоятелно да конструира правилни изречения (вж. също Bausch, Christ & Krumm 1995, pp. 182 – 183). Днес лингводидактическата практика е доказала, че това наизустяване и механично повтаряне на думи и правила по-скоро води до липсата на желание и мотивация за ученето на чужд език.

Новите думи в Ръководството са разяснени още на страницата, на която се появяват, така че „ученикът да бъде улеснен в домашната си работа и да не се налага постоянно да търси значението им, като по този начин се улеснява и преходът към по-самостоятелно четене“ (Alge, Hamburger & Rippmann 1901, III – IV). Тематичните области, които се разглеждат, са градът, улицата, реката, железницата, музеят, управата, малкият крадец, бащиният дом, селският двор, гората, планината – т.е. актуални за времето теми, които отразяват спецификите на тогавашния бит. Към всеки текст има множество въпроси, напр. към текста за кухнята има следните въпроси: *Кой работи в кухнята?*, *Колко ястия се приготвят всеки ден в кухнята?*, *Как е по-добре да се готви – на дърва или на газ?*, *Какво има на печката?* и др. (Alge, Hamburger & Rippmann 1901, pp. 99 – 100). Непосредствено след въпросите има и упражнения за повторение на новите думи от съответния урок, като са дадени изречения с пропуснати думи и учениците трябва да посочат липсващата дума. Кратки текстове са посветени на краля на Прусия Фридрих II, а така също и на житейския път на известния немски писател и философ Кристиан Гелерт (1715 – 1769), чиито басни и разкази придобиват голяма популярност сред широките народни маси. Особено внимание е отделено също и на немските парични и мерни единици по онова време. В Ръководството се разглеждат също популярни за времето си песни (*Christenglaube, Alpenleben, Freut euch des Lebens, Heidenröslein*), мъжки и женски имена (*Albert, Franz, Friedrich, Georg, Hermann, Sigmund, Anna, Bertha, Klara, Ursula, Wilhelmine* и др.), имената на някои европейски държави (*Belgien, Bulgarien, Deutschland, England, Frankreich* и др.). Накрая е включен и кратък четириезичен речник от типа *denken – penser – to think – pensare*. Пред всяка дума е посочен също и номерът на урока, в който тя се среща (вж. Alge, Hamburger & Rippmann 1901, pp. 137 – 154). Стремешът е чрез текстовете да се обогати лексикалният запас на учещите и да се илюстрира употребата на изучаваните граматични явления. За разлика от съвременните учебници в Ръководството на Алге, Хамбургер и Рипман липсват диалогичните и монологичните изказвания, които придават по-голяма автентичност на обучението в класната стая. Лексиката се упражнява чрез попълване на текст с пропуснати думи и отговор на поредица от въпроси, свързани със съдържанието на текста. Граматичните явления се усвояват на базата на изучаваните текстове, като целта е развитие на уменията за формиране на граматически правилни изречения. Основният недостатък е, че авторите не са онагледили новото за учещите учебно съдържание и не са дали визуални опори за по-лесно усвояване на езиковия материал. В унисон

с лингводидактологическите методи и специфики на този период Ръководството следва принципите *Tantum scimus, quantum memoria tenemus* и *Repetitio mater studiorum es*, оформили обучението по класически езици (вж. по-подр. Veselinov 2005, pp. 22 – 30). В този учебен контекст доминират текстовете, докато картинната нагледност се използва много пестеливо, въпреки че от съвременна гледна точка изкуството многократно е доказало положителния си ефект върху обучението по чужд език: то винаги е „говорило на своя универсален, образен език и е способствало познанието за историята, културата, традициите и обичаите на различните народи да достига до тях свободно и непринудено“ (Legkostup 2020, p. 215). Тази комуникативна и интегративна функция на изкуството е пренебрегвана в миналото, но днес е в помощ на лингводидактологията за разбирането на чуждите езици и култури, тъй като „изкуството обхваща и възпроизвежда всичко, което е интересно за човека и живота“ (Legkostup 2019, p. 81).

Целите на Ръководството са свързани с това учещите да усвоят предимно теоретични знания за чуждия език, като се забелязва и известен стремеж за развитие на комуникативните им умения чрез упражнения от типа *отговори на въпроси към текст*. На знанията по граматика се гледа като на солидна база, която трябва да бъде постепенно надграждана в процеса на обучение. Упражненията, развиващи уменията слушане, говорене, четене и писане, са сведени до минимум. Въпреки че в Ръководството все още липсват някои от най-добрите характеристики на директния метод (разговорни упражнения, автентични ситуации и текстове, илюстративен материал) и то по-скоро се вписва в традициите на преподаване на латински и гръцки, прагматичната реформа в чуждоезиковото обучение безспорно започва да си проправя път. Реформаторите на чуждоезиковото обучение в цяла Европа постепенно изместват акцента от граматико-преводния метод към преподаването на съвременните езици като живи, говорими езици, което води до минимизиране на използването на родния език в класната стая и до насърчаване на говоренето на чуждия език.

ЛИТЕРАТУРА

- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2005. *Възрожденският урок по френски език. Лингводидактическа реконструкция*. София: ИК „Лик“. ISBN 954-607-672-4.
- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2019. Изследователски аспекти на съвременната лингводидактология. *Чуждоезиково обучение*, т. 46, №. 1, с. 7 – 8. ISSN: 0205–1834 (Print), 1314–8508 (Online).
- ЙОРДАНОВА, М., 2024. Английският език, англосаксонската и американската култура в българската възрожденска езикова ситуация. *Orbis Linguarum (Езиков свят)*, т. 22, бр. 1, с. 78 – 85. ISSN 2603-4026 (Online).

- ЛЕГКОСТУП, ПЛ., 2019. Универсалният език на изкуството и Пътят на коприната. *Дипломатически, икономически и културни отношения между Китай и страните от Централна и Източна Европа*, т. 4, с. 79 – 94. Велико Търново: Фабер, ISSN (Print): 2603-5030, ISSN (Online): 2603-5391.
- ЛЕГКОСТУП, ПЛ., 2020. Пътюващият творец и неговите произведения – основа на интеркултурното общуване. *Дипломатически, икономически и културни отношения между Китай и страните от Централна и Източна Европа*, т. 5, с. 213 – 224. Велико Търново: Фабер, ISSN (Print): 2603-5030, ISSN (Online): 2603-5391.
- ALGE, S., HAMBURGER, S. & RIPPMMANN, W., 1901. *Leitfaden für den ersten Unterricht im Deutschen. Zum Gebrauche für Schüler aller Nationalitäten*. St. Gallen & Neuchâtel. 3. Auflage.
- BAUSCH, K.-R., CHRIST, H. & KRUMM, H.-J. (Hrsg.), 1995. *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Tübingen & Basel: Francke Verlag. ISBN 3-8252-8043-8.
- KOZHUHAROV, A., NAIMUSHIN, I., 2023. The Training of Graduates of the Bulgarian Engineering School of His Majesty's Navy at the Naval Academy in Leningrad. *Bulgarian Historical Review*, vol. 51, no. 3 – 4, pp. 118 – 137. ISSN 0204-8906.
- MCLELLAND, N., 2012. Walter Rippmann and Otto Siepmann as Reform Movement Textbook Authors: A Contribution to the History of Teaching and Learning German in the United Kingdom. *Language & History*, vol. 55, no. 2, pp. 123 – 143. ISSN (Print): 1759-7536, ISSN (Online) 1759-7544.

REFERENCES

- VESELINOV, D., 2005. Vazrozhdenskiyat urok po frenski ezik. Lingvodichestska rekonstruktsiya [in Bulgarian]. Sofiya: Lik. ISBN 954-607-672-4.
- VESELINOV, D., 2019. Izsledovatel'ski aspekti na savremennata lingvodichestskotologiya [in Bulgarian]. *Chuzhdoezikovo obuchenie*, vol. 46, no. 1, pp. 7 – 8. ISSN: 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).
- YORDANOVA, M., 2024. Angliyskiyat ezik, anglosaksonskata i amerikanska kultura v balgarskata vazrozhdenska ezikova situatsiya [in Bulgarian]. *Orbis Linguarum (Ezikov svyat)*, vol. 22, issue 1, pp. 78 – 85. ISSN 2603-4026 (Online).
- LEGKOSTUP, PL., 2019. Universalniyat ezik na izkustvoto i Patyat na koprinata [in Bulgarian]. *Diplomaticheski, ikonomicheski i kulturni otnosheniya mezhdu Kitay i stranite ot Tsentralna i Iztochna Evropa*, vol. 4, pp. 79 – 94. Veliko Tarnovo: Faber, ISSN (Print): 2603-5030, ISSN (Online): 2603-5391.
- LEGKOSTUP, PL., 2020. Patuvashtiyat tvorets i negovite proizvedeniya – osnova na interkulturnoto obshtuvane [in Bulgarian]. *Diplomaticheski, ikonomicheski i kulturni otnosheniya mezhdu Kitay i stranite ot Tsentralna i Iztochna Evropa*, vol. 5, pp. 213 – 224. Veliko Tarnovo: Faber,

- ISSN (Print): 2603-5030, ISSN (Online): 2603-5391.
- ALGE, S., HAMBURGER, S. & RIPPMMANN, W., 1901. *Leitfaden für den ersten Unterricht im Deutschen. Zum Gebrauche für Schüler aller Nationalitäten*. St. Gallen & Neuchâtel. 3. Auflage.
- BAUSCH, K.-R., CHRIST, H. & KRUMM, H.-J. (Hrsg.), 1995. *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Tübingen & Basel: Francke Verlag. ISBN 3-8252-8043-8.
- KOZHUHAROV, A., NAIMUSHIN, I., 2023. The Training of Graduates of the Bulgarian Engineering School of His Majesty's Navy at the Naval Academy in Leningrad. *Bulgarian Historical Review*, vol. 51, no. 3 – 4, pp. 118 – 137. ISSN 0204-8906.
- MCLELLAND, N., 2012. Walter Rippmann and Otto Siepmann as Reform Movement Textbook Authors: A Contribution to the History of Teaching and Learning German in the United Kingdom. *Language & History*, vol. 55, no. 2, pp. 123 – 143. ISSN (Print): 1759-7536, ISSN (Online) 1759-7544.

ON A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF TEACHING GERMAN AS A FOREIGN LANGUAGE AT THE END OF THE 19TH AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Abstract. The *Guide to the Initial Study of German by Students of All Nationalities* („Leitfaden für den ersten Unterricht im Deutschen. Zum Gebrauche für Schüler aller Nationalitäten”) presented here was available at the end of the XIX - the beginning of the XX century for the Bulgarian audience, but it was more popular in the pan-European educational context, as it provides interesting linguodidactological guidelines for the first lessons in German. However, the abundance of texts and grammatical rules rather shows that the authors have not managed to emancipate themselves completely from the dogmatism of the grammar-translation method and from the imperative memorization of words and rules.

Keywords: guide to teaching German; history of foreign language teaching; European educational context

✉ **Dr. Vesela Belcheva, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0009-0007-8613-1325

University of Veliko Tarnovo “St. Cyril and St. Methodius”

2, T. Tarnovski St.

5003 Veliko Tarnovo, Bulgaria

E-mail: vbeltscheva@yahoo.com